

tosítanak. A diákokat megindítja a budapesti felkelés véres leverése és Nagy Imre halálbüntetése. Nagy Imre 1989-es újratemetését közvetítette a televízió, és számos tankönyv is megemlíti. (24) Ez az esemény jól hangsúlyozza a rehabilitációt. Fontosak ugyan a történetek és a szemtanúk beszámolóí, ám az érzelmek ellenére, amelyeket ezek az események kiváltak, szükséges a történéseket megmagyarázni és kontextusba helyezni.

Következtetés

A nyolcvanas évek tankönyveiben megfelelő súlyt kapott, a kilencvenes években háttérbe szorult a magyar forradalom tanulmányozása. Ugyanakkor Magyarország 1956-os függetlenségi harca része Kelet-Európa 1945-től napjainkig tartó történelmének és ezért a jelenlegi tanterveknek és tankönyveknek szerves része. Így tanulmányozása a francia középiskolákban is lehetséges.

Jegyzet

- (1) Idézve a lyoni tanár, Claire Pagnon Pila.
 (2) *Histoire classe de Terminale*, collection Prost, Paris, Colin, 1983.
 (3) Colin, 1983, 143.
 (4) *Histoire de 1945 à nos jours, upper 6th form classes*. GREHG Paris, Hachette, (1998) 133.
 (5) Hachette, i.m. 248. idézi Fetjo *Budapest 1956*. Juillard. (1996)
 (6) Magnard, i.m. 198. részlet *La Révolution hongroise*, Plon. (1957)
 (7) *Histoire Terminales S*, Hachette (2004) 94.
 (8) *Terminale Histoire, Le monde de 1939 à nos jours*. Hachette, Paris. (1983)
 (9) *Terminales Histoire*, Scodel, Paris. (1983) 120.
 (10) Hachette, i.m. 159.
 (11) Colin, i.m. 138.
 (12) Nathan, collection Jacques Marseille, i.m. 248.
 (13) Jean-Pierre Lauby (2003, szerk.): *Terminale STT Histoire et Géographie*. Magnard, Paris. 59.
 (14) Nathan, collection Marseille, 242.

- (15) Colin, i.m. 142–143.
 (16) *Terminale ES, L, S Histoire*. Bordas, Paris. (2004) 217.
 (17) *Terminale Histoire L-ES-S*, collection Jacques. Nathan, Hachette, Marseille. (2004) 383.
 (18) Nathan, collection Marseille. i.m. 248–249.
 (19) i.m. 98.
 (20) Hachette (collection Marseille), 64.
 (21) *Histoire Terminales ES, L, S*. Belin, Paris. (2004) 224.
 (22) CNDP: Centre National de Documentation Pédagogique: Jaltától Berlinig. A dokumentumfilm számos 13 perces részből áll, egy az 1956-os magyar forradalommal foglalkozik.
 (23) Szerkeszti a SIRPA, Védelmi Minisztérium.
 (24) Hachette, collection J. Marseille. i.m. 244.

Hubert Tison

Párizs, Történelem-Földrajz Tanárok Egylete

1956 a szlovák történelemkönyvekben

Az 1956-tal kapcsolatos szlovák reakciót két szinten kell elemeznünk: egyrészt a politikai elitek, másrészt pedig a társadalom szintjén. Bár Szlovákia Csehszlovákia része volt, a társadalom politikai konfliktusai sajátos karakterrel bírtak.

Ebben a folyamatban fontos szerepet játszott a nemzeti tényező; nem pusztán a csehek és a szlovákok viszonyára értelmezve, hanem – különösen 1956 októberében, a magyar forradalom időszakában – a szlovák-magyar kapcsolatokban is.

A szlovák politikai fejlődés sajátos karakterének kialakulásában nemcsak a szlovák társadalom eltérő vonásai, hanem Szlovákiának a csehszlovák államban elfoglalt speciális helyzete is döntő volt. Szlovákia csökkentett autonómiával bíró külön közigazgatási egységként működött. Noha Csehszlovákia – különösen 1948 óta – erősen központosított állam volt, mégis jelen voltak a hatalmi ágak sajátos jellemzői: a törvényhozásban a Szlovák Nemzeti Tanács, a végrehajtásban a Biztosok Testülete. A Szovjetunió nem

orosz tagköztársaságaihoz hasonlóan a Csehszlovák Kommunista Pártnak (CSKP) elkülönült egysége volt a Szlovák Kommunista Párt, a maga saját Központi Bizottságával, Elnökségével és Titkárságával. A szlovák politikai kultúra és politikai hagyományok, az eltérő társadalmi és etnikai szerkezet, a nemzeti jellegű politikai elit megléte: mindezek együtt alkotják azokat a tényezőket, amelyek miatt a csehszlovák államon belül eltérő volt a politikai fejlődés a cseh és a szlovák részek között. A másik oldalon a központosítás magas szintje, Szlovákia perifériás helyzete Csehszlovákiában, továbbá a politikai szabadság és demokratikus hagyományok hiánya is részben oka volt annak, hogy a szlovák társadalom reakciója mind 1956-ban, mind 1968-ban gyenge és passzív volt az eseményekkel kapcsolatban.

A nyilvános elégedetlenség első megnyilvánulásai, a munkások sztrájkjai és tömeggyűlései az 1953-as valutareformot követően jelentek meg Csehszlovákiában. Később a parasztok kezdték elhagyni a kolhozokat. Ezzel egy időben, a kommunista párt korábbi magas rangú funkcionáriusai ellen folytatott politikai perek folytatása Sztálin halála után szintén sajátos hatással volt a szlovák helyzetre. 1954 áprilisában, amikor már Gomulka szabadon engedéséről folyt a vita Lengyelországban, Szlovákiában ún. burzsoá nacionalistákat (Gustáv Husák, Ladislav Novomeský, Ladislav Holdoš, Daniel Okáli, Ivan Horváth) életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélték. Csehszlovákiában már 1955-re befejeződött az olvadás időszaka. Ezért voltak Hruscsovnak a XX. Kongresszuson elmondott titkos beszédével kapcsolatos első reakciók olyan nyugodtak és visszafogottak.

A hivatásos történészek érdeklődésének hiánya a magyar 1956-tal kapcsolatban az egyik oka annak, hogy ezeket az eseményeket a szlovák történelem tanácskönyvek perifériáiban, elsősorban a magyar- és lengyelországi események kontextusában vagy a szovjet blokk hidegháború alatti teljes időszakának demokratizációs mozgalmait között említik.

Még a kommunista párt magas rangú hivatalnokai is elzárkóztak a pártértekezleten attól, hogy a Kongresszust követően azonnal megválaszolják egyszerű párttársaik kérdéseit. A „vita” a pártban 1956. áprilisában vált aktívabbá, a CSKP Központi Bizottsága Elnökségének március 26-i határozatát követően. Áprilisban a Sztálinnal és Gottwaldal foglalkozó addigi kritika a párt sejtjeiben a CSKP aktuális hazai politikájának kritikájába fordult át az élet egyes szféráiban.

A kommunista hatalommal történő első nyilvános konfliktusra a csehszlovák írók második kongresszusán került sor (1956. április 22–29.) Vitairatokat a hivatalos írók hetilapjaiban (*Kultúrny život, Literární noviny*) tették közzé, így a kommunista hatalomnak lehetetlenné vált a beszédek semmibe vétele, amelyekben az emberek tömeges üldözését kritizálták.

Noha a CSKP Központi Bizottságnak Elnöksége szovjet nyomás alatt 1956 májusában a „vita” felfüggesztéséről határozott, ez nem jelentette a politikai elégedetlenség megszűnését. Az értelmiség elégedetlenségének fórumává a Kultúrny život szlovák hetilap vált. Olyan témák; mint a szólás szabadsága, a „demokratikus szocializmus” vagy a sztálinista múlt nem pusztán zárt pártértekezleteken kerültek megvitatásra, hanem a Kultúrny životban is. A szlovák írók az írók 1956 áprilisi kongresszusán igen aktívan viselkedtek. A Kultúrny život holdudvara köré tartozó értelmiségiek továbbra is kritikai megjegyzéseket tettek a szólásszabadság és az értelmiség elleni új korlátozásokkal kapcsolatban, amelyekről az 1956-os Nemzeti Pártkongresszus után a párt legmagasabb szintjén döntöttek.

A nyílt konfliktushoz az újabb lökést a diákok elégedetlensége adta meg. Az értelmiségi erjedés és elégedetlenség már a Szovjet Kommunista Párt (SZKP) XX. Kongresszusa előtt jelen volt. Az elégedetlenség első megnyilvánulása az ún. „pizsamás felkelés”

volt 1956. február 17-én. A diákok a pozsonyi kollégiumban spontán összejövetelükön fejezték ki elégedetlenségüket amiatt, hogy a kötelező katonai szolgálat idejét két évre emelték, amelyre a tanulmányok befejezése után került sor. Ugyan a találkozóknak nem volt politikai jellege, az Állambiztonsági Szolgálat kihallgatta a diákokat és néhányukat kicsapta. Noha a szlovák diákmozgalom nem volt olyan radikális, mint a prágai, mert követelése az oktatással összefüggő egyes kérdésekre korlátozódtak, az újdonság a diáktalálkozók spontán jellege volt, amelyeket a kollégiumokban tartottak, így kicsúszva a hivatalos ifjúsági szervezet látóköréből. A diákok „májusi parádéját” a ČSM szervezte: a parádé Pozsony utcáin az értelmiségi légkörrel és szabadsággal való elégedetlenség megnyilvánulása volt. A szlovák pártvezetés el akarta kerülni az erőszakos utcai konfliktust a fiatalokkal, ezért a diákok elszigetelésének taktikája és információs blokáddal mellett döntöttek. Végül a júniusi vizsgaidőszak véget vetett a diákok aktivitásának.

A szlovák írók kezdeményezéseit és a Kultúrny život újság működését illetően az 1956 júniusi pártkonferencián a párt komolyan mérlegelte, hogy azokat ellenzéki tevékenységnek minősítse. Végül a magyar események hajnalán, 1956 októberében hoztak határozatot megfélemezésükre. Vagyis nem a magyar forradalom volt az oka a CSKP dogmatikus politikája visszatérésének, valamint a rövid és félénk liberalizációs periódus befejeződésének. Ugyanakkor a CSKP vezetésének ezek megfelelő ürügyek voltak a korábbi ortodox politika folytatására.

A magyar forradalom megindulása után 1956 októberében Csehszlovákia a CSKP vezetésének hivatalos állásfoglalásai szerint a stabilitás szigete volt Közép-Európában, amit hivatalosan a párt politikájának pozitív bizonyítékeként értelmeztek, továbbá a lengyel és magyarországinál magasabb életszínvonalnak tudtak be. Valóban igaz, hogy Csehszlovákiában nem voltak nyilvános tömegmegmozdulások a kommunista rezsim ellen. A CSKP vezetői a szlovákiai magyar kisebbség viselkedéséről is elismerően szóltak. Ezt hazafiasságuk bizonyítékának, illetve a II. világháború tapasztalatainak eredményeként tekintették, noha oka valószínűleg a magyar kisebbség 1945 és 1948 közötti üldöztetése volt. A Csehszlovákiáról festett idilli kép nem volt teljesen őszinte, hanem azzal a szándékkal kreálták, hogy a csehszlovák pártvezetés aktuális politikájának helyességét igazolják, és hogy elkerüljék a lengyel- és a magyarországihoz hasonló eseményeket. Jan Pešek szlovák történész szerint 1956 november 5-éig 655 ember ellen kezdtek büntető-eljárást. A magyar történész, Germuska Pál ugyanebben az időszakban 674 esetről ír. (1)

Paradox módon a magyar forradalom késleltette az írók elleni fellépésről hozott végöss döntést, mert a kommunista hatalom tartott a belső konfliktus előidézésétől, amikor a szomszédos országokban megindult a politikai erjedés. Azonban 1957 áprilisának kezdetén a Szlovák Írók Uniójában gondosan előkészített tisztogatásokra került sor, és a szlovák értelmiség kritikai szárnyának egyik legaktívabb képviselőjét, a CSKP Központi Bizottsága Elnökségének volt tagját, Ondrej Pavlíkot kizárták a pártból, és azzal vádolták, hogy kísérletet tett arra, hogy ő váljon a „csehszlovák Nagy Imrévé”.

A magyar forradalommal történő szolidaritás a passzív ellenállásra és a magánbeszélgetésekben elhangzott egyéni véleményekre korlátozódott. A szlovák nép többsége hű maradt a rezsimhez. Ennek oka a rendszer azon intézkedéseiben keresendő, hogy emelte az életszínvonalat (a fogyasztói árak csökkentésével), továbbá régóta hiányzott a nagyobb politikai szabadság, illetve nem volt egy erős (vagy kritikai) szárny a kommunista párt felső vezetésében. Ebben a helyzetben lehetetlen volt erősebb nyomást kifejteni a demokratikus reformok megvalósítására. A magyar forradalommal szembeni ellenséges vagy közömbös hozzáálláshoz hozzájárultak a szlovák társadalom nagy részében élő nemzeti sztereotípiák, illetve az a vélemény, hogy a kommunista rendszernek hosszú távú jellege van, és céltalan változásokra számítani. Az 1956-os magyar forradalom nem okozott törést a CSKP politikájában. A Novotný már az 1956 júniusi pártkonferencián elutasította a politikai kurzus bármely változtatását a politikai reformok irányában, illetve a további demokratizálódást.

A magyarországi események hozzájárultak a CSKP helyzetének megszilárdulásához. Másrészt viszont a magyarhoz hasonló tömeges üldözés hiánya lehetővé tette a reformmozgalomnak, hogy a kommunista „establishment”-en belül megjelenjen az 1960-as évek második felében. A szlovák társadalom részekre szabdalt volt, mert 1953 után nem került sor politikai, illetve kulturális liberalizációra sem. Ugyan az elégedetlenség megnyilvánulásai széles körűek voltak (a gyárakban, a kultúrában, az oktatásban, a mezőgazdaságban, az egyházakban), ezek egymástól elszigeteltek maradtak. 1956-nak nem volt „ellen-elitje”, sem a kommunista pártban, sem a társadalom más szegmensében, amely alternatív politikai programjával kihívást jelenthetett volna a pártvezetésnek. Lengyel- és Magyarországgal szemben a szlovák reformmozgalom a kommunista párton belül 1956-ban csupán szünetőben volt. Ugyanakkor a cseh részekkel ellentétben, ahol a társadalom óriási többségét tényleg elbűvölték a kommunista eszmék, Szlovákiában a kommunista párt társadalmi és politikai bázisa nem volt olyan erős, továbbá csupán 1948-tól kezdett kiépülni. A párttagság sokkal inkább gyakorlati döntés, mintsem valós elkötelezettség kérdése volt. Ráadásul Szlovákia agrárország maradt, és csak az 1950-es években lépett az ipari modernizáció korszakába. A társadalom nagy többségének ez új távlatokat nyitott a magánéletben. A modernizáció kommunista formájának szelektív jellege volt, a politikai szférában nem teljesedhetett ki. Ez a magyarázata annak, hogy az elégedetlenség kifejezéseinek nem volt politikai jellege, és csupán egymástól elkülönült formában jelentek meg.

Tehát a szlovák társadalom politikai passzivitása nemcsak az erős üldöztetésnek, hanem a demokratikus hagyományok és a politikai részvétel gyengeségének is következménye. A társadalom önszerveződésének alacsony fokát 1945 előtt erősítette Szlovákia kisebbségi érzése Csehszlovákiában, amely a rezsim válságperiódusaiban szintén közrehatott a politikai passzivitásban, nemcsak 1956-ban, hanem később, 1968-ban is. Ebből a szempontból a szlovák társadalom hasonló tipológiai karakterrel bír, mint Bulgária, Románia vagy a Szovjetunió nem balti tagköztársaságai.

1956 a szlovák történetírásban

1956 a szlovák történelmi emlékezetben, akadémikus szinten és a történelem tanításában is hosszú ideig hiányzott. A Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa után az a kísérlet, hogy egy reformmozgalom induljon Csehszlovákiában, a szlovák történetírásban először az 1960-as évek második felében jelent meg témaként. (2) Később, a „prágai tavasz” szovjet leverését követően a cseh és a szlovák száműzetésbe vonult hazai független történetírás alapvetően az 1968-at megelőző reformmozgalomra összpontosította a figyelmét. Csupán néhány olyan kivétel volt, amely megpróbálta a Dubček-féle „emberarcú-szocializmus” előtörténetét a kommunizmus Sztálin halálát követő válságával összefüggésben elemezni. (3) Az 1956-os év az 1989-es politikai változások után is elkerülte a szlovák és a cseh történészek figyelmét. Az új historiográfia az 1948 utáni periódust kezdetben az emigráns és disszidens történelmi témák folytatásának szentelte. Fő témái továbbra is a két nemzet kortárs történetének fordulópontjai voltak – a kommunista államcsíny 1948 februárjában, a kommunizmus reformja és Csehszlovákia 1968–1969-es szovjet elfoglalása. (4) Ráadásul az 1989 novemberét követő első években a történetírás bizonyos mértékben követte a politikai viszonyokat. Az üldözött nemzedéknek és a korábbi disszidensek befolyásos csoportjának az 1970-es és 1980-as évek „normalizációja” idején 1968 eseményei voltak a „szívélyes témák”. 1989 után az 1950-es évek első felének, az üldöztetéseknek a kutatása – közvetlenül a kommunista hatalomátvétel és az egyházüldözés után – gyakran előkerül az aktuális politikai csatározásokban, nemcsak az egykori kommunista párt, de a szlovák és cseh társadalom bal (posztkommunista) szárnya ellen is, beleértve a korábbi disszidensek egy részét.

Különösen Szlovákia esetében a történészek nagy részben a szlovák államiságra, továbbá a csehek és a szlovákok kapcsolatára koncentráltak. A kommunizmus bukásának tizedik évfordulója 1999-ben lökést adott a „normalizáció” időszaka, a nyolcvanas évek kutatásának. A történelmi érdeklődés fő vonala mellett a kommunista rendszer viszonylagos stabil időszakának kutatása is helyet kapott; azon időszaké, amikor nem voltak mélyreható válságok.

Még az 1990-es években is felhasználták a történelmet az aktuális politikai játszmákban, noha a történelmi kiadványok kezdeti konjunktúrája és a tömegek érdeklődése a történelem iránt fokozatosan csökkent. A „tömegtelenítésnek” ez a folyamata egyrészt kedvezőtlenül hatott a történészek és a társadalomtudományok helyzetére a társadalomban, másrészt hozzájárult a történetírás emancipációjához, mint a politikától független tudományéhoz. Utat nyitott továbbá olyan történelmi témák kutatásához, amelyek korábban nem érdekelték a közvéleményt vagy a politikusokat. Ugyan szlovák történészek munkáiban találkozhatunk az 1950-es évek második felének elszórt elemzésével, különösen az 1956-os forradalom negyvenedik évfordulója alkalmából, ezek a cikkek főképp a szlovák/csehszlovák–magyar vagy a csehszlovák–lengyel kapcsolatokra, illetve bizonyos fókig a csehszlovák társadalom reakciójára korlátozódtak a magyar- és lengyelországi eseményekkel kapcsolatban. Egészen 2000-ig pusztán néhány publikáció foglalkozott Csehszlovákia akkori belső politikai konfliktusaival. (5) 2000 után megváltozott a helyzet, amikor néhány olyan publikáció látott napvilágot, amely 1956 hazai politikai fejleményeinek különböző aspektusaival foglalkozik. (6) 1956 eseményei általában nem különálló részként kerülnek elemzésre, hanem a Sztálin halálát követő desztalinizációs folyamat kontextusában, és az 1950-es évek második fele teljes periódusának tárgyalásaként egészen a sztálini üldözések áldozatainak 1963-as „rehabilitációjáig”; illetve más kontextusokban olyan reformok részeként, amelyek a kommunizmus megdöntésére irányultak Közép-Európában. A hivatásos történészek érdeklődésének hiánya a magyar 1956-tal kapcsolatban az egyik oka annak, hogy ezeket az eseményeket a szlovák történelem tankönyvek periférikusan, elsősorban a magyar- és lengyelországi események kontextusában vagy a szovjet blokk hidegháború alatti teljes időszakának demokratizációs mozgalmi között említik.

1956 a szlovák tankönyvekben

Az 1989 utáni politikai változások hatással voltak a történelem tanítására is. Amíg a Cseh Köztársaságban politikai konszenzus alakult ki a 20. századi fő politikai események értelmezését illetően, addig Szlovákiában az 1990-es évek kezdetén a nemzeti-tekintélyelvű és a liberális-demokratikus történelmi szárny között konfliktus húzódott. Előbbiek a második világháború alatti (1939–1945) szlovák állam rehabilitációjára törekedtek. A kortárs történelem felfogásának átpolitizálása idézte elő azt a helyzetet, hogy a középiszkolák számára szóló hivatalos tankönyveket (amelyeket a tanárok többsége is elfogadott) csak majdnem 15 évvel a kommunizmus bukása után lehetett kiadni.

A történelemtanítás hagyományos felfogása szerint Szlovákiában a nemzeti és az egyetemes történelmet egymástól elkülönítve tanítják, különböző tankönyvekből. Az ellenkező megközelítés – amikor a nemzeti történelem más nemzetekével párhuzamosan vagy éppen a világtörténelem kontextusában kerül tárgyalásra – nagyon sikeres lehetne, interaktívabb és komplexebb képet adna az anyaország folyamatairól a globális szövegek környezetben; ahogy ezt például a lengyel történész, Andrzej Garlicki híres történelem tankönyvében láthatjuk. Sajnos ezzel csupán ritkán találkozunk a szlovák történelem tankönyvekben. (7)

A szlovák környezetben ezzel a megközelítéssel sajnos csak az általános iskola 8. évfolyamának, a 14 éves diákoknak készült tankönyvben találkozunk, amelyet közvetlenül

a kommunista rezsim bukása után L'ubomír Lipták írt. (8) Ez a szlovák történelmet az európai történelem részeként és a globális trendek kontextusában értelmezi. A kommunista rezsimet a teljes szovjet blokk környezetében magyarázza, a szerző megmutatja a kommunista rendszerek közös jellemzőit a közép- és kelet-európai országokban. Ez a megközelítés érvényes a csehszlovák demokratizációs mozgalom 1968-as bemutatásával kapcsolatban is. Ugyan nem kerülnek elő az 1953 és 1956 közötti csehszlovák események, de az 1968-as csehszlovák események bemutatásánál a szovjet blokk más országaik történései háttérül szolgálnak. A szerző kifejezetten úgy fogalmaz, hogy „a gazdaság megreformálásának és a sztálinista erőhatalmi rendszer gyengítésének kísérlete nem Csehszlovákiában kezdődött”. Egy másik helyen szerepel a munkások berlini felkelése (1953 júniusában), a munkások elégedetlenkedése Poznańban (1956 júniusában), a fő érdeklődésre azonban a magyarországi események tartanak számot. Lipták szerint „a magyar felkelés leverése hosszú időre megzavarta a politikai és gazdasági reformkísérleteket Kelet-Európában, és megerősítette a sztálinistákat.” (9) A kommunista országok 1968-ig tartó legfontosabb eseményei évszámainak ismerete mellett a diákoknak ismerniük kell a „magyar 1956-os eseményekkel” kapcsolatos legfontosabb adatokat is.

Az 1968-as csehszlovák krízis a szovjet blokkban végbemenő változások kontextusában szerepel, különös tekintettel a Hruscov és Brezsnyev közötti hatalomátvételre. Liptáké csak az egyike azon tankönyveknek, amelyek az 1968 márciusi lengyel diákmegmozdulásokat az 1968-as év csehszlovák eseményeinek kontextusában tárgyalják. A diákoknak felteszi a kérdést, hogy a Varsói Szerződés többi tagállamában miért nem akartak az 1968-as csehszlovákhoz hasonló demokratizálódást. A disszidens mozgalom és a Charta 77 létrejötte az emberi jogokkal foglalkozó nemzetközi dokumentumok, valamint az 1975-ös helsinki konferencia kontextusában kerül terítékre. (10) A kommunizmus öszeomlására koncentráló fejezetben Lipták közvetve foglalkozik a lengyel szakszervezeti mozgalom, a „Szolidaritás” szerepével is. Lipták nem tanár, hanem akadémiai történész volt; kivéve az 1970-től 1989-ig terjedő időszakot, amikor politikai okok miatt el kellett hagynia a Szlovák Tudományos Akadémiát, és egy múzeumban dolgozott. Bár tankönyvét átmeneti megoldásnak szánták, az 1990-es évek teljes első felében használták az iskolákban. Ennek oka az, hogy módszertani szempontból ez egy klasszikus tankönyv. Lipták a politikatörténetre koncentrál, közben hagyományos oktatói megközelítéseket alkalmaz (előadás, olvasatás), de az egyes fejezeteket követő kérdések azzal a céllal íródtak, hogy az egyéni elemző készséget fejlesszék.

A legnépszerűbb történelemkönyveket az Orbis Pictus Istropolitana adta ki. A 20. század történetét az általános iskola 9. osztályában tanítják. Különböző tankönyvek léteznek a világtörténelem és a szlovák történelem vonatkozásában egyaránt. A szovjet blokk történetét a hidegháború kontextusában tanítják, és a fejezet kifejező címe *A félelem egyensúlya*. (11) A sztálinizmus üldözéseinek bemutatásával párhuzamosan emlékeztet a szöveg az Egyesült Államok-beli mccarthyzmusra. A tankönyv – az áldozatok számának megjelölésével – csupán rövid információt tartalmaz a „magyarországi antikommunista felkelésről”. A magyar 1956 kontextusában említi a munkások poznańi sztrájkját (1956 június), amelyet szintén katonai erővel fojtottak el. A magyar felkeléshez csatol vissza egy megjegyzés a kommunizmus megreformálásának kísérletéről Csehszlovákiában. Csehszlovákia szovjet megszállását a berlini és a budapesti beavatkozások kontextusában elemzi. Részletesebben kerül ugyanakkor kifejtésre a lengyel szakszervezeti mozgalom, a Szolidaritás története. A közép-európai népek közös sorsát illusztrálják a képek az 1956-os budapesti megmozdulásokról (a Sztálin szobor ledöntése, harcok a szovjet tankokkal), a szovjet tankokról Prágában 1968-ban és a lengyelországi megmozdulásokról 1980-ban. 1956 magyarországi eseményeinek légkörét a résztvevők felkeléssel kapcsolatos visszaemlékezéseiből vett idézetekkel és a Magyar Rádió 1956. október 27-i bejelentésével a tüzszünetről jellemzik a szerzők. A két szuperhatalom közti egyensúlyt dokumentálja az ún. „Brezsnyev-doktrinából”

vett idézet, amely jogosnak tartja a szovjet blokk országainak beavatkozását bármely kommunista országba, ahol a szocializmus érdekei veszélybe kerülnek. A másik oldalon idézik a korábbi amerikai elnök, James Carter tanácsadóját, Zbigniew Brzezinskit, aki szerint az USA elejét vette a szovjet beavatkozásnak Lengyelországban 1980 decemberében. A diákoknak olyan neveket kell ismerniük, mint Nagy Imre, Lech Wałęsa és Karol Wojtyła (II. János Pál pápa). A tankönyv fényképes életrajzi összeállításokat tartalmaz a legismertebb szovjet disszidensekről, Andrej Szaharovról és Alekszandr Szolzsenyicinnről. A fejezet végén vitatémák találhatók. A diákok feladata megvitatni az egyes karakterek személyiségének megváltozását Sztálin halála után, továbbá az elégedetlenség okait az egyes szovjet csatlós államokban stb.

Amíg a 20. századi egyetemes történeletről szóló tankönyv sikeresen mutatja be a koherenciát a világ- és a nemzeti történelem között, a 20. századi szlovák történelemről szóló tankönyv ebből a szempontból kudarcot vall. (12) A hazai politikai eseményeket nem magyarázzák el szélesebb nemzetközi kontextusban. A tankönyvek egyike sem említi továbbá az 1956-os magyar és lengyel események visszahatását Csehszlovákiában, sem 1956 eseményeit a hazai politikában. A tankönyvek anyagát a munkafüzetek és a történelmi atlaszok egészítik ki. A leckék célja egy kronologikus áttekintés ismétlése az egyes országok kommunista rezsimjeinek válságait illetően, más könyvekben viszont a diákokat még önállóbb munkára vezetik rá. (13) Össze kell hasonlítaniuk a jugoszláv és a többi kelet-európai ország kommunista rendszereinek jellegét, vagy Berlin szerepét a hidegháború történetében. Feladatuk a kommunista diktatúra elleni felkelések értelmezése Berlinben (1953), Budapesten (1956), Prágában és Pozsonyban (1968), valamint Varsóban (1980). (14) Ugyanakkor a szovjet blokk egyes országainak válsága egy folyamat részeként értelmeződik. Még szemléletesebb és sematikusabb képet kaphatnak a diákok a 20. század második felének időszakáról a Történelmi atlaszok használata révén, ahonnan áttekintő képet nyerhetnek a hidegháborús világ politikai, kulturális és szociális folyamatairól. A diákok ezekben egyszerre találkozhatnak politikai térképekkel, a kortárs építészettel, karikatúrákkal, a kommunista rendszerek és demokratikus mozgalmak politikai szimbolikájával; a legjelentősebb európai politikusokat, disszidenseket, írókat, filmkészítőket stb. ábrázoló fényképekkel. (15)

A szlovák történészek megosztottsága és az új történelem tankönyv jellegét érintő nézeteltérések következményeként új, az Oktatási Minisztérium által hivatalosan jóváhagyott középiskolai tankönyvek kiadására egészen 2005-ig nem került sor. Ebben az évben jelent meg aztán a gimnázium harmadik évfolyama számára a nemzeti történelemről szóló tankönyv. (16) A tankönyv elbeszélő stílusú, ugyanakkor ez a kiadvány néhány ténybeli hibát is tartalmaz. Noha az NDK-beli 1953-as felkelések szerepelnek, ugyanakkor hasonló eseményekről esik szó Lengyelországban is, amelyekre valójában nem került sor. A szerzők szerint a „nyugtalanság szikrája nem hagyta érintetlenül Csehszlovákiát sem”. Nem esik szó a cseh- és szlovák munkások sztrájkjairól és felkeléseiről az 1953. június 1-i valutareformot követően, noha a plzeňi és más cseh, valamint szlovák városok eseményeire már a június 17-i német felkelést megelőzően sor került. Egyrészt

---

Szlovákiában a nemzeti és az egyetemes történelmet egymástól elkülönítve tanítják, különböző tankönyvekből. Az ellenkező megközelítés – amikor a nemzeti történelmet más nemzetekével párhuzamosan vagy éppen a világtörténelem kontextusában tárgyalják – nagyon sikeres lehetne, interaktívabb és komplexebb képet adna az anyaország folyamatairól a globális szövegkörnyezetben.

---

egy teljes szakasz foglalkozik a választási rendszer megváltozásával, amikor egy ilyen „reform” semmit sem jelentett a kommunista monopolhatalom szempontjából; másrészt a szerzők hasznosnak találják annak említését, hogy a parasztok tömegesen szöktek meg a kolhozokból egész Csehszlovákiában, de különösen Szlovákia keleti részében. Ez 1953-ban kezdődött, és a kommunista hatalom csak 1955 végére tudta elnyomni.

Viszonylag nagy terjedelemben foglalkozik a szöveg a CSKP vezetésének reakciójával Hruscsov a 20. kongresszuson elmondott titkos beszédét illetően, továbbá az egyes szlovák nemzeti testületek hatáskörének megerősítésével, de nem említődik a csehszlovák írók 2. kongresszusa, illetve a betiltott diákgyűlés 1956 májusában. A magyar forradalom kontextusában a szerzők emlékeztetnek a csehszlovák pártvezetés javaslatára, hogy nyújtsanak segítséget a szovjet beavatkozáshoz. (17) Viszonylag nagy terjedelemben foglalkozik a szöveg a szlovák emigránsokkal és a disszidens mozgalommal az 1970-es években, továbbá hangsúlyozzák a szerzők, hogy ezek számára a lökést az 1975-ben elfogadott Helsinki-i záróokmány adta meg. (18, 19) Sajnos a szerzők nem fordítanak figyelmet a szovjet blokk más országaihoz kötődő disszidens mozgalmak párhuzamaira és különbségeire.

Sajnálatos módon még mindig nincs hivatalosan elfogadott 20. századi világtörténelmi tankönyv a gimnazista diákok számára. (20) Jelenleg a tankönyv helyett számos helyettesítő kiadványt – főleg kézikönyveket – használnak az érettségi vizsgákra és az egyetemi felvételi vizsgákra. Egyes esetekben a desztalinizációs folyamatnál nemcsak a lengyel- és magyarországi eseményeket írják le, hanem a csehszlovák állampolgárok ellenzéki tevékenységét is 1953 és 1956 között. Ugyan 1956 eseményeivel részletesen foglalkoznak, a nemzeti és a világtörténelmet általában eltérő témaként kezelik, és a tankönyvek nem élnek összehasonlító és kontextusos megközelítéssel. (21) A közös közép-európai identitásépítés szempontjából nagyon jó megközelítést használnak a kereskedelmi, ipari és szakiskoláknak írott 20. századi tankönyvek. Ezek a nemzeti és az egyetemes történelmet egy blokkban tanítják. A munkások 1953 júniusi sztrájkja Csehszlovákiában más kommunista országok hasonló eseményeivel a háttérben kerül elemzésre. Noha a szövegben nem szerepelnek az 1956-os csehszlovák események, a lengyel- és magyarországi eseményeket fényképek bemutatásával részletesen leírják. A tankönyv teret hagy az egyéni elemzésnek és a diákok közötti vitának, például a hruscsovi reformok karakteréről, illetve arról, vajon az ENSZ képes lett volna-e beavatkozni Magyarországon. (22) Egy teljes szakasz foglalkozik a lengyel Szolidaritás mozgalom történetével; a csehszlovák disszidens mozgalom a szovjet blokk többi országának kontextusában kerül elemzésre. A fejezet végén a diákok feladata a kommunizmus bukása okainak megvitatása. Feladatuk továbbá összehasonlítani az 1989-es események békés jellegének okait, és a szocializmus részleges reformjának kudarcát Csehszlovákiában 1968-ban. A második vitatéma a kommunizmus társadalmi emlékezete a jelenkorban, valamint a nosztalgia okai a sztálini és a brezsnyevi korszakot illetően az egykori Szovjetunióban. (23) Nagyon jó tanulási segítség a tankönyv végén található évszám-összefoglalás a hidegháború nemzeti és világtörténelmének kronologikus áttekintésével. (24)

A történelem tankönyvekhez való hozzáférés hiánya miatt a tanítási folyamatban számos alternatív könyvet használtak. A csehszlovák társadalom ellenzéki tevékenységeivel ezek általában érintőlegesen foglalkoznak. A szlovák történelmi lexikonban nincs említés a magyar- és a lengyelországi események csehszlovák kontextusáról. Az egyik szöveg hivatkozásokat tartalmaz a valutareformot követő sztrájkokra (1953-ban), továbbá a csehszlovák írók második kongresszusára, de 1956 esetében az első helyen a pozsonyi regionális TV-közvetítés megindulása szerepel. (25)

Az ezzel párhuzamos kiadványban, a *Világtörténelmi lexikonban* viszonylag részletesen elemzik a magyarországi 1956-os eseményeket, még külön téma a Petőfi Kör is, amely nem szerepel egyetlen tankönyvben sem. Másrésztől a lengyel események tekin-

tehetően csak a munkások poznańi felkelése és a „lengyel október” említése szerepel, azok következményeivel nem foglalkozik. (26) Két rövid cikk foglalkozik továbbá 1980. nyarának lengyel sztrájkmozgalmával és a független szakszervezet, a „Szolidaritás” bejegyzésével. (27) A hosszú írások témája a „desztalinizáció” és a „szovjet blokk”, ahol az egyes országok eseményeit közös kontextusba helyezik. (28, 29) Ebben a cikkben hangsúlyozzák, hogy Lengyelországban W. Gomulka alatt a „kommunista szocializmus nemzeti modelljét”, Magyarországon pedig Kádár János alatt a „gulyás szocializmus modelljét” hajtották végre. Lengyelország esetében emlékeztetnek az egyházi élet liberalizációjára, valamint a mezőgazdaságban a kolhozosítás felhagyására.

Noha a *Szlovákia és a szlovákok történelme* című ellentmondásos kiadványban, amelyet nemzeti-tekintélyelvű perspektíva alapján írtak, a csehszlovák írók kongresszusa és a szlovák nemzeti testületek hatáskörének megerősítése említésre kerül, a történelmi események (és nem csupán 1956 esetében) kizárólag tisztán nemzeti szempontból kerülnek terítékre, a nemzetközi kontextus és a közös demokratikus értékekre való tekintet nélkül. (30)

Következtetések – 1956 a szlovák történelmi emlékezetben

A népi engedetlenség megnyilvánulásait 1953-ban és 1956-ban a kommunista hatalommal való első nyílt konfliktusoknak tekintették, amelyek fordulópontot jelentettek a teljes szovjet blokk történetében. A munkások sztrájkjai és megmozdulásai 1953 júniusában megelőzték a munkások berlini felkelését; a csehszlovák írók második kongresszusa és a diáktalálkozók megelőzték a poznańi lengyel felkelést. Ennek ellenére az 1956-os esztendőt nem tekintjük mérföldkőnek a szlovák és cseh történelemben. A társadalom többsége ugyanis passzív maradt. A potenciális reformmozgalom Magyarországgal ellentétben nem tapasztalta az „új kurzust”, és a lengyelországgal ellentétben nem tudta kihasználni a kommunista párt vezetésén belüli konfliktust. Ugyan a lengyel és magyar demokratikus mozgalom a reform-kommunista értelmiség körében kedvező visszhangra talált, a magyar forradalom erőszakos jellege kényelmetlen érzetet és félelmet váltott ki. Ebben nagy szerepet játszottak a magyarokkal szembeni negatív sztereotípiák.

Mivel a reformmozgalom 1956-ban kezdeti stádiumában volt, hatásainak kiterjedése a magyarországihoz viszonyítva gyenge. Ez a tény vezetett oda, hogy 1968-ig nem került sor a kommunista rendszer reformjára. Számos ember, aki 1956-ban aktívan részt vett a „Kultúrny život”-ban vagy a diáktalálkozókban, később viszontlátható az 1968-as reformmozgalomban. A média szabadsága, továbbá a „prágai tavasz” szovjetek általi leverése tekinthető a döntő fordulópontnak a szlovák és a cseh történelemben, valamint az integráció pillanatának mindkét társadalomban. Az 1956-os év Csehszlovákiában inkább az egyéni szemtanúk személyes történelme maradt. Ez az oka annak, hogy 1956 olyan készen vált a két ország történészeinek hivatalos témájává, és még a fikciós irodalomban is alig találunk rá utalást. (31)

A fentiek következményeként 1956-tól a szlovák és cseh társadalom egyes eltérő szegmenseiben különböző módon értékelték. Az eseményeknek eltérő volt a hatása az üldözött diákok vagy írók, illetve a munkások vagy a parasztok életére; utóbbiak esetében ez az esztendő nem járt együtt döntő változásokkal. A magyar forradalom társadalmi emlékezete eltérő volt az értelmiségen belül is: mást jelentett a jövő reform-kommunista értelmiségének; és mást például a magyar kisebbség egy tagjának Szlovákia déli részén, akit egyrésztől megvesztegetett a kommunista hatalom, másrésztől pedig potenciális ellenségnek és árulónak bélyegeztek meg. (32) Mindazonáltal a korábbi Csehszlovákia népeinek az 1956-os lengyel október vagy a magyar forradalom csupán az 1968-as esemény kontextusában vált közös regionális identitás építő részévé.

Másrészt a történelmi igazság egy része abban a tényben rejlik, hogy a történelmet nemcsak azok az emberek alakították, akik az események fősodrába tartoztak; hanem

azok is, akik talán sokszor egyedül, de kilógtak a sorból. A történelem tankönyvekben ezek az emberek méltatlanul merültek feledésbe a következő generáció számára. Tehát fennáll a veszélye, hogy az ifjabb generáció nem fogja tudni, hogy voltak olyan emberek Csehszlovákiában, akik már 1956-ban felfogták a magyar forradalom igazságát, és hogy például a félelemre való tekintet nélkül széles körben terjedt a szlogen 1968 márciusában Lengyelországban, hogy „Cała Polska czeka na swojego Dubczeka” (Egész Lengyelország vár a maga saját Dubčekére). Anélkül, hogy megemlékeznénk az olyan „csekély” történelmi eseményekről, mint a csehszlovák és lengyel disszidensek találkozója a két ország határán fekvő hegyekben, vagy hét orosz disszidens demonstrációja a Vörös-téren a „ti és a mi szabadságunkért” jelszóval 1968 augusztusában stb. Mindezek nélkül aligha alakíthatunk ki közös közép-európai vagy európai azonosságtudatot. Ez a döntő fogyatékossga a szlovák történelem tankönyveknek.

Jegyzet

(1) Pešek, J. (1993): Maďarské udalosti roku 1956 a Slovensko. *Historický časopis*, 4. Germuska, P.: Najnovšie poznatky o maďarskej revolúcií roku 1956 a maďarsko-slovenské vzťahy roku 1956. In Štefanský, Michal – Zágórsheková, Marta (1997, eds.): *Krízy režimov sovietskeho bloku v rokoch 1948–1989*. Pedagogická spoločnosť. J. A. Komenského, Banská Bystrica. 151–164.

(2) Lipták, E. (1968): *Slovensko v 20. storočí*. Vydavateľstvo politickej literatúry. Bratislava.

(3) Kusin, Vladimír V. (1971): *The intellectual origins of the Prague Spring: the development of reformist ideas in Czechoslovakia 1956–1967*. Cambridge Univ. Press, Cambridge.

(4) Az 1967–1970-es események elemzése végett a Cseh- és Szlovák Szövetségi Köztársaság pártfogásában egy történelmi bizottságot állítottak fel (1990–1992). Ennek kutatási eredményeit a Cseh Köztársaságban egy kétrészes közös monográfiában tették közzé Kural, V. és mtsai (1993): *Československo roku 1968. Obrodný proces: I.díl*. Parta, Praha. Bárta, Miloš – Mencil, V (1968): *Československo roku*. Počátky normalizace. 2. díl. Praha, Ústav mezinárodních vztahů – Parta 1993. Hasonló bizottságot állítottak fel a Szlovák köztársaságban is. Noha a bizottság a szlovák kormány pártfogása alatt működött, munkájának eredménye pusztán három kötetnyi vázlatpapír és dokumentumok voltak. Lásd: *Slovenská spoločnosť v krízových rokoch 1967–1970. Vol. I. – III*. Komisia vlády SR pre analýzu historických udalostí r. 1967–1970, (1992) Politologický kabinet SAV. Bratislava. Štefanský, M. (1992, ed.): *Slovensko v rokoch 1967–1970*. Výber dokumentov. Komisia vlády SR pre analýzu historických udalostí r. 1967–1970. Bratislava.

(5) Kaplan, K. (1992): *Československo v letech 1953–1966, Vol. 3*. SPN, Praha. Štefanský, Michal – Zágórsheková, Marta (1997, eds.): *Krízy režimov sovietskeho bloku v rokoch 1948–1989*. Pedagogická spoločnosť J. A. Komenského, Banská Bystrica. Pešek, J. (1993): Maďarské udalosti roku 1956 a Slovensko. *Historický časopis*, 4. Pernes, J. (1996): Ohlas maďarské revolúcie roku 1956 v československé verejnosti. Z interních hlášení krajských správ

ministerstva vnitra. *Soudobé dějiny*, 4. Bílek, J. – Pilát, V. (1996): Bezprostřední reakce československých politických a vojenských orgánů na povstání v Maďarsku. *Soudobé dějiny*, 4. Matthews, J. P. C.: Majales (1998): *The Abortive Student Revolt in Czechoslovakia in 1956*. Cold War International History Project. Working Paper No. 24. The Woodrow Wilson International Center For Scholars, Washington D. C.

(6) Blaive, M. (2001): *Promarnená príležitosť*. Československo a rok 1956. Prostor, Praha. Barnovský, M. (2002): *Prvá vlna destalinizácie a Slovensko (1953–1957)*. Prius, Brno. Pešek, J. (2001): *Slovensko v rokoch 1953–1957*. Kapitoly z politického vývoja. Prius, Brno. Pešek, J. (2005): *Slovensko na prelome 50. a 60. rokov*. Politicko-mocenské aspekty vývoja. ÚSD AV ČR – Prius, Brno. Marušiak, J. (2001): Slovenská literatúra a moc v druhej polovici päťdesiatych rokov. Prius, Brno.

(7) Garlicki, A. (1997): *Historia 1939–1997/98*. Polska i świat. Podręcznik dla liceów ogólnokształcących. Scholar, Warszawa. Garlicki, A. (1998): *Historia 1815–1939*. Polska i świat. Podręcznik dla III klas liceów ogólnokształcących. Scholar, Warszawa.

(8) Lipták, E. (1990): Učebné texty z dejepisu (1945–1989). SPN, Bratislava. Hasonló megközelítés érvényesül a kereskedelmi, ipari és szakmunkás iskolák tanulóinak szóló tankönyvben (22-es jegyzet), de ebben az esetben a szöveg kurtításának szükségessége lehet ennek az oka, mivel arányaiiban kevesebb a történelem tanítására fordítandó idő ezekben az iskolákban.

(9) Lipták, 1990, 33.

(10) Uo. 39–40.

(11) Tkadlečková, H. – Kratochvíl, V. (2001): *Svet v dvadsiatom storočí*. Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava. 50–51.

(12) Kováč, D. – Kamenec, I. – Kratochvíl, V. (2003): *Slovensko v novom storočí*. Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava.

(13) Hlava, B. – Kratochvíl, V. (1996): *Pohrajme sa s históriou*. Pracovný zošit pre 8. ročník základnej školy a 4. ročník osemročných gymnázií. Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava. 56, 58.

- (14) Gurňák, D.: *Dejepisný zošit 20. storočie. 9. ročník*. MAPA Slovakia Škola, Bratislava. 52, 54.
 (15) Mandelová, H. & coll. (2002): *Dejiny 20. storočia. Dejepisné atlasy pre základné školy a osemročné gymnázia*. Harmanec, VKÚ.
 (16) Bartlová, A. – Letz, R. (2005): *Dejepis. Národné dejiny pre 3. ročník gymnázií Bratislava*, SPN.
 (17) Uo. 132–133.
 (18) Uo. 163–165.
 (19) Uo.161.
 (20) A megfelelő tankönyv már készül, és 2006 május-júniusában várják a megjelenését, mivel a 2006/2007-es tanévtől ezt kellene használni a tanítási folyamatban. Forrás (2005): interjú Robert Letz professzorral, Pedagógia Szak, Comenius Egyetem, Pozsony. április 5.
 (21) Hečková, J. & coll. (1999): *Dejepis. Pomôcka pre maturantov a uchádzačov o štúdium na vysokých školách*. Enigma, Nitra.
 (22) Varinský, V. – Chylová, E. (2002): *Dejepis pre stredné odborné školy a stredné odborné učilištia*. [4], Od 2. svetovej vojny k dnešku. Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava. 42.
 (23) Uo. 46–47.
 (24) Uo. 48–49.
 (25) Škvarna, D. & coll. (1997): *Lexikón slovenských dejín*. SPN, Bratislava. 157.

- (26) Kamenický, M. & coll. (1997): *Lexikón svetových dejín*. SPN, Bratislava. 132.
 (27) Uo. 139–140.
 (280) Uo. 183–184.
 (29) Uo. 271–272.
 (30) Ďurica, M. (1996): *Dejiny Slovenska a Slovákov*. SPN, Bratislava. 242–243. A publikációt eredetileg, a Vladimír Mečiar által vezetett kormány időszakában (1994–1998) autokrata hajlamai miatt hivatalos tankönyvként engedélyezték használni az általános- és a középiskolákban. A nyilvánosság és a tanárok tiltakozása miatt ezt a könyvet aztán eltávolították az iskolai könyvtárakból.
 (31) A kivételekhez tartozik a következő novella – Beňo, Ján (1990): *Výkrik*. Slovenský spisovateľ. Bratislava. A szerzőt 1956 elején üldözték a pozsonyi diákmozgalmakban való aktív részvétele miatt, és a könyv visszaemlékezéseket tartalmaz ezekre az eseményekre.
 (32) Lásd. pl. Mlynář, Z. (1986): *Nightfrost in Prague: the end of humane socialism*. C. Hurst, London.

Juraj Marušiak

Pozsony, Szlovák Tudományos Akadémia,
 Politológiai Intézet

A magyar '56 és a prágai tavasz a lengyel történelem tankönyvekben 1989 után

A legutóbbi közvélemény-kutatások szerint a társadalom döntő többsége fokozatosan elveszíti kapcsolatát a könyvvel. Ezért aztán könnyen megeshet, hogy az egyetlen történelmi munka, amelyet egy átlagos lengyel állampolgár alaposan ismer, az a saját történelem tankönyve. Ez a médium a hivatásos történetírás eredményeinek, a történelmi emlékezet formálásának és talán kortárs világunk megértésének is eszköze egyben.

A Lengyel Oktatási és Sportminisztériumnak az ezredforduló környékén bevezetett reformjának eredményeként a két lépcsős oktatási rendszer helyett (8 éves általános iskola, továbbá 4 éves középiskola) egy három lépcsős rendszer született (6 éves általános iskola, 3 év alsó-gimnázium és 3 év felső-középiskola). Ahogy az várható, az új rendszer politikai vitákat generált; az oktatás központosításával, a gyakorló iskolákkal, az érettségi vizsgák új modelljével, az egyetemi felvétellel és az új gimnáziumok elhelyezkedésével kapcsolatban. Meglepő módon (első látásra), kevesebb figyelmet fordítottak az új tantervre, különösen a humán tantárgyakra. Azonban az érdeklődés hiánya könnyen magyarázható: mivel a reform egyik alapvető elve az oktatás demokratizálása volt, a tanárok tankönyvválasztási szabadságot kaptak, hogy saját szükségleteik és ízlésük szerint döntsenek a kérdésben. A Minisztérium pusztán általánosságokat határozott meg (ún. alap programot), így végül három év alatt majdnem 100 új történelem tankönyv je-